

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ У РІЗНИХ ФОРМАТАХ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Н.О. Власова, О.В. Михайлова

Наведено результати досліджень щодо динаміки загального розміру та основних складових оборотних активів у сумі та днях обороту, змін їх структури в різних групах сучасних форматів підприємств роздрібною торгівлі продовольчими товарами. Це дозволило виокремити особливості формування оборотних активів, які необхідно враховувати під час прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: оборотні активи, товарні запаси, дебіторська заборгованість, грошові засоби, роздрібний товарооборот, підприємства торгівлі, динаміка, структура.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБОРОТНЫХ АКТИВОВ В РАЗНЫХ ФОРМАТАХ ПРЕДПРИЯТИЙ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ

Н.А. Власова, Е.В. Михайлова

Приведены результаты исследований динамики общего размера и основных составляющих оборотных активов в сумме и днях оборота, изменений в их структуре в различных группах современных форматов предприятий розничной торговли продовольственными товарами. Это позволило выделить особенности формирования оборотных активов, которые необходимо учитывать при принятии эффективных управленческих решений.

Ключевые слова: оборотные активы, товарные запасы, дебиторская задолженность, денежные средства, розничный товарооборот, предприятия торговли, динамика, структура.

PECULIARITIES OF THE CIRCULATING ASSETS FORMATION IN THE DIFFERENT FORMATS OF THE RETAIL TRADE ENTERPRISES

N. Vlasova, E. Mikhailova

Effectiveness of the retail trade enterprises' functioning to a large extent is defined by size and composition of the circulating assets which form a significant part of the common sum of assets. On the one hand, movement mobility, composition

complexity, correction and variety of direction of elements usage, and on the other hand, high dependence from environment, branch factors, type and size of enterprises lead to necessity in research of formation peculiarities of the circulating assets. Development of modern formats of the retail trade in Ukraine, change of business trends, also defines the necessity in researching this process. The given material covers the results of tendencies research of quantitative and qualitative changes of the circulating assets in the middle and large enterprises of the food products retail trade of “supermarket” and “hypermarket” type. Discovered discrepancies and peculiarities of the circulating assets formation allow to increase the reasonableness of management decisions of the examined enterprises’ types.

Key words: *circulating assets, trade stocks, accounts receivable, monetary funds, retail turnover, trade enterprises, dynamics, structure.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Високі темпи зростання обсягів діяльності роздрібної торгівлі в останні роки в Україні потребують певних інвестицій, значну частку яких займають вкладення в оборотні активи. Оптимізація загальної потреби та складу викликають необхідність у визначенні тенденцій та особливостей формування оборотних активів, на які, серед значної кількості чинників, впливають тип, формат та розмір торговельного підприємства. Ці обставини зумовлюють актуальність досліджень, результати яких представлені в статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління оборотними активами на рівні підприємств, у тому числі й у торговельній галузі, достатньо широко висвітлені у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців [1–6]. Проте зміни макроекономічних та галузевих умов господарювання, якісні перетворення у складі торговельної мережі, що відбиваються на процесах формування оборотних активів, потребують подальшого вивчення.

Мета статті. Метою статті є визначення особливостей формування оборотних активів у різних групах сучасних форматів підприємств роздрібної торгівлі продовольчими товарами, які необхідно враховувати під час прийняття ефективних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Макроекономічні та мезоекономічні показники характеризують в цілому особливості формування та узагальнені зміни оборотних активів в роздрібній торгівлі [7–9]. Для більшої деталізації досліджень необхідно дійти до рівня окремих підприємств галузі, де й здійснюється формування оборотних активів.

Для вивчення питань формування оборотних активів було

проведено обстеження сукупності із 150 підприємств роздрібно торгівлі різних типів, форм власності, розмірів та різної товарної спеціалізації, що діють на споживчому ринку міста Харкова. Для подальшого аналізу відібрано 20 підприємств роздрібно продовольчої торгівлі міста Харкова різних форм власності.

Під час побудови випадкової вибірки були враховані такі принципові моменти:

1. Товарна спеціалізація підприємств роздрібно торгівлі. До вибірки увійшли підприємства продовольчої торгівлі, що зумовлено більш стабільним станом цього сегмента споживчого ринку в умовах досить низького рівня платоспроможності населення України. Це підприємства з універсальним продовольчим асортиментом, в яких непродовольча група товарів займає до 30%.

2. Рівень господарської самостійності. Усі підприємства вибірки становлять собою відокремлені суб'єкти господарювання, незалежно від того, що деякі з них входять до складу торговельних мереж. Вони самостійно складають фінансову звітність, яка дає можливість проводити дослідження.

3. Формат підприємств. Це в основному сучасні підприємства типу супермаркету або гіпермаркету, які розташовані або в житлових масивах (магазини «біля дому»), або в місцях транспортної доступності для покупців.

4. Період функціонування на споживчому ринку достатньо значний, не менше п'яти років.

Існування множини форм розвитку соціально-економічних явищ, а також конкретних цілей даного дослідження й неоднорідних за змістом вихідних даних обумовлює необхідність застосування методу групувань, який становить собою одну з форм наукової абстракції, що дозволяє виділити в окремі групи підприємства, які є подібними і внутрішньо однорідними у будь-якому суттєвому відношенні. За таким підходом угруповання дає можливість вловити перехід кількісних змін у якісні, виділити загальні риси, характерні для якісно однорідних об'єктів досліджуваної сукупності, у масі випадковостей виявити закономірність розвитку тих чи інших процесів [10; 11].

- 3 урахуванням цілей дослідження ознакою групування підприємств було обрано розмір торговельної площі. Це зумовлено необхідністю виконання таких правил:

1. Віднесення одиниць вибіркової сукупності до тієї чи іншої групи має бути однозначним. Із цієї точки зору, величина торговельної площі є кількісним показником метричної системи одиниць, тобто найбільш стабільним в умовах перманентного розвитку економічних

процесів і не містить у собі недоліків, що притаманні вартісним показникам.

2. Об'єктивність ознаки, яка вказує, що відмінність між одиницями, віднесені до однієї групи, повинна бути меншою, ніж між одиницями, що віднесені до різних груп. Розмір торговельної площі підприємства зумовлює певною мірою практично всі показники господарсько-фінансової діяльності підприємства торгівлі, у тому числі й обсяг та підходи до формування оборотних активів.

Ураховуючи вищевикладене, підприємства роздрібної торгівлі, що увійшли до вибірки, з метою дослідження проблем оцінки стану та ефективності формування оборотних активів були згруповані у 2 групи залежно від розміру їх торговельної площі.

Відповідно до сучасних принципів організації роздрібної торговельної мережі, нами встановлено такі правила віднесення одиниці до тієї чи іншої групи:

1. Група середніх за розміром підприємств із торговельною площею від 200 до 500 м². У групу включено 10 підприємств, що розташовані у житлових масивах міста.

2. Група великих підприємств роздрібної торгівлі продовольчими товарами з торговельною площею у межах 2000 м²–7000 м². До складу групи увійшли також 10 підприємств галузі.

Як зазначалося вище, найважливішою вимогою під час побудови угруповання є забезпечення внутрішньої однорідності її складу. Разом із тим, властивістю будь-якої сукупності є варіація, тобто коливання ознаки. Внаслідок цього в одних сукупностях індивідуальні значення ознаки помітно відрізняються від середнього значення, а в інших – тісно групуються навколо нього. Міру і ступінь таких відхилень дозволяють оцінити описові статистичні показники, а саме – показники варіації. Причому, чим меншими є абсолютні значення показників варіації, тим більш однорідною є досліджувана сукупність і тим більш надійну її характеристику дадуть аналітичні середні величини.

З метою оцінки внутрішньої однорідності виділених груп підприємств роздрібної продовольчої торгівлі міста Харкова нами були розраховані показники варіації та проведено їх аналіз, результати якого наведено в табл. 1.

Більш надійними і точними показниками варіації є середньоквадратичне відхилення (σ) та коефіцієнт варіації (V), що дозволяють урахувати і узагальнити всі відмінності значень ознаки у вибірковій сукупності без винятку [10; 11]. Результати розрахунків, які наведено в табл. 1, свідчать про те, що найбільша амплітуда коливань

навколо середньої величини ознаки спостерігається за групою великих підприємств роздрібною продовольчої торгівлі вибіркової сукупності. Проте відомо, що сукупність вважається якісно однорідною, якщо коефіцієнт варіації не перевищує 40% [10; 11]. Значення даного коефіцієнта за групами підприємств (табл. 1) показують, що виділені дві групи є достатньо однорідними за досліджуваною ознакою. Отже, обчислені в ході подальшого аналізу середні й узагальнюючі показники можна вважати типовими для кожної групи підприємств.

Таблиця 1

Аналіз показників варіації за групами підприємств роздрібною торгівлі продовольчими товарами

№ групи	Розмір торговель-ної площі магазину, м ²	Кількість підприємств	Середня величина, X	Середньо-квадратичне відхилення, σ	Коефіцієнт варіації, v
1	200-500	10	367	69,6	19,0
2	2000-7000	10	4300	1458,6	33,9

На першому етапі досліджень визначимо, наскільки загальні галузеві тенденції їх розвитку [7-9] притаманні даній групі підприємств. Показники, наведені у табл. 2 і 3 відображають динамічні

Таблиця 2

Динаміка середніх показників роздрібного товарообороту та основних складових оборотних активів за I групою підприємств роздрібною торгівлі вибіркової сукупності м. Харкова за 2007-2011 роки (тис. грн)

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2011/ 2007,%
1. Роздрібний товарооборот	7637	7789	8113	8726	8902	116,6
2. Загальна сума оборотних активів на кінець року	1684	1737	1799	1811	1887	112,0
У їх складі:						
– товарні запаси	1430	1479	1534	1549	1597	111,6
– товарна						
– складова дебіторської						
– заборгованості	132	150	158	156	166	126,0
– дебіторська заборгованість за розрахунками	47	37	33	34	42	90,2
– грошові засоби	53	53	56	55	57	107,5
– інші оборотні активи	21	18	18	18	24	113,1

Таблиця 3

Динаміка середніх показників роздрібного товарообороту та основних складових оборотних активів за II групою підприємств роздрібної торгівлі вибіркової сукупності м. Харкова за 2007-2011 роки (тис. грн)

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2011/ 2007,%
1.Роздрібний товарооборот	254756	313451	294239	324545	363686	142,8
2.Загальна сума оборотних активів на кінець року	35265	38530	41003	43678	46111	130,8
У їх складі:						
– товарні запаси	25482	27798	29578	31097	32442	127,3
– товарна – складова дебіторської – заборгованості	4299	4466	4576	4770	5486	127,6
– дебіторська заборгованість за розрахунками	1246	1349	1411	1655	1767	141,8
– грошові засоби	2832	3151	3966	4517	4414	155,9
– інші оборотні активи	1406	1766	1471	1639	2001	142,3

зміни роздрібного товарообороту й основних складових оборотних активів за групами підприємств та дають можливість зробити такі висновки:

– за період кризового та посткризового розвитку економіки України динаміка роздрібного товарообороту в обох групах підприємств була позитивною, але значно відрізнялася за інтенсивністю. Більш динамічно зростав товарооборот у II-й групі великих підприємств, які мають більшу стійкість до коливань кон'юнктури споживчого ринку;

– в обох групах, як і в цілому у торговельній галузі, зростання роздрібного товарообороту випереджало зростання загальної суми оборотних активів, що пов'язано не тільки з підвищенням їх використання, але й зниженням можливостей їх забезпеченості у необхідних розмірах в умовах фінансової кризи;

– втрата оборотних активів, у першу чергу, відбувалася за рахунок відносного зменшення товарних запасів і в I-й, і в II-й групах підприємств, що співпадає із загальногалузевими тенденціями; менша стійкість підприємств I-ої групи, їх більша залежність від постачальників, стає чинником випереджаючого зростання товарної складової дебіторської заборгованості при одночасному зменшенні дебіторської заборгованості за розрахунками;

– для II-ої групи підприємств характерним є випереджальне зростання більш ліквідних складових оборотних активів, а саме грошових засобів.

Як уже було зазначено, важливою характеристикою стану оборотних активів є їх структура. У таблиці 4 наведено середні

Таблиця 4

Середні показники, що характеризують структуру оборотних активів за групами підприємств роздрібною торгівлю вибіркової сукупності м. Харкова станом на кінець року (у відсотках)

Показник	2007	2008	2009	2010	2011
I група (середні підприємства)					
1. Питома вага оборотних активів у валюті балансу	69,5	71,6	72,4	72,6	71,1
2. Питома вага у загальній сумі оборотних активів:					
– товарних запасів	84,9	85,1	85,3	85,5	84,6
– товарної складової дебіторської заборгованості	7,8	8,7	8,8	8,6	8,9
– дебіторської заборгованості за розрахунками	2,8	2,1	1,9	1,9	2,2
– грошових засобів	3,2	3,1	3,1	3,0	3,0
– інших оборотних активів	1,3	1,0	0,9	1,0	1,3
II група (великі підприємства)					
1. Питома вага оборотних активів у валюті балансу	35,2	37,4	38,6	38,8	40,2
2. Питома вага у загальній сумі оборотних активів:					
– товарних запасів	72,3	72,1	72,1	71,2	70,4
– товарної складової дебіторської заборгованості	12,2	11,6	11,2	10,9	11,9
– дебіторської заборгованості за розрахунками	3,5	3,5	3,4	3,8	3,8
– грошових засобів	8,0	8,2	9,7	10,3	9,6
– інших оборотних активів	4,0	4,6	3,6	3,8	4,3

показники, що характеризують структуру оборотних активів за групами підприємств роздрібною торгівлю вибіркової сукупності станом на кінець року. Вони свідчать, що, по-перше, у I-й групі підприємств оборотні активи переважають у валюті балансу й перевищують на кінець періоду 70%. Тобто для всіх підприємств групи характерною особливістю є залучення необоротних активів за рахунок оренди.

У II-й групі підприємств більшість (7 із 10) формують необоротні активи також за рахунок оренди, але 30% мають власні необоротні активи, що суттєво зменшує середній показник питомої ваги оборотних активів у валюті балансу (табл. 4). Проте в цілому у 85% підприємств вибіркової сукупності структура активів відбиває галузеві особливості їх формування.

По-друге, є певні відмінності у формуванні та динаміці структури оборотних активів у визначених групах. Більш ліквідним є склад оборотних активів у II-й групі підприємств, а більш висока забезпеченість обороту товарними запасами має місце у I-й групі.

По-третє, загальне співвідношення основних елементів оборотних активів у визначених групах підприємств вибірки відповідає загальним показникам роздрібною торгівлю [7–9]. Основну й значну частку займають товарні запаси (70...85%), на другій позиції знаходиться дебіторська заборгованість (10...15%), грошові засоби коливаються в межах 3...10%, інші оборотні активи перевищують 4,0% у II-й групі підприємств.

Дослідження оборотних активів на основі вартісних показників не відображує повною мірою їх реальний стан та рівень забезпеченості роздрібною товарообороту необхідними ресурсами. Це обумовлює їх вимірювання у днях обороту (табл. 5).

Показники, наведені в зазначеній таблиці, дають можливість зробити такі висновки:

– у цілому забезпеченість оборотними активами в обох групах підприємств має загальну тенденцію до зниження, хоча на кінець періоду ситуація дещо стабілізується. При цьому рівень забезпеченості значно різниться за групами. Якщо у I-й групі він на кінець періоду становить у середньому 76,3 дня й коливається від 59 днів до 106,6 дня на окремих підприємствах, то у II-й групі ці показники відповідно становлять 45,6 та коливаються від 31,3 до 70,9 дня;

– у I-й групі підприємств середні показники товарних запасів знижуються аж до до 2011 року й практично у 2 рази перевищують середні показники за II-ю групою. Підприємства, що входять до визначених груп, по-різному реагують на фінансові проблеми, що викликані фінансовою кризою. Так, протягом 2008 року для I-ої групи

характерна втрата товарних запасів й зростання дебіторської заборгованості, а для II-ої групи – навпаки: зниження платоспроможності населення сприяє зростанню запасів й зниженню товарної складової дебіторської заборгованості;

– висока ділова репутація великих підприємств, що входять до II-ої групи, підвищує їх можливості у взаємовідносинах з постачальниками та іншими контрагентами, що дозволяє стабілізувати поставки товарів та знижувати розмір страхових та товарних запасів у цілому, організувати постачання «точно в час»;

– дебіторська заборгованість за розрахунками посідає незначне й достатньо стабільне положення серед середніх показників основних елементів оборотних активів в обох групах підприємств;

– підприємства, що входять до II-ї групи, мають більші розміри запасів грошових засобів, які зростають та коливаються наприкінці періоду від 3,2 до 6,4 дня. У підприємствах I-ї групи ці показники відповідно складають від 1,1 до 4,2 дня;

– інші оборотні активи також є більшими у II-й групі підприємств.

Таблиця 5

Середні показники, що характеризують розмір оборотних активів та їх елементів у днях обороту за групами підприємств роздрібної торгівлі вибіркової сукупності м. Харкова станом на кінець року (дні)

Показники	2007	2008	2009	2010	2011
I група (середні підприємства)					
1. У цілому оборотні активи	79,4	80,3	79,8	74,7	76,3
2. Товарні запаси	66,1	65,6	63,3	62,7	64,6
3. Товарна складова дебіторської заборгованості	6,2	7,0	7,0	6,4	6,7
4. Дебіторська заборгованість за розрахунками	2,2	1,7	1,5	1,4	1,7
5. Грошові засоби	2,5	2,4	2,3	2,2	2,3
6. Інші оборотні активи	1,0	0,8	0,8	0,7	1,0
II група (великі підприємства)					
1. У цілому оборотні активи	49,8	44,3	50,2	48,5	45,6
2. Товарні запаси	29,3	34,0	32,8	30,8	32,1
3. Товарна складова дебіторської заборгованості	6,1	5,1	5,6	5,3	5,4
4. Дебіторська заборгованість за розрахунками	1,8	1,5	1,7	1,8	1,7
5. Грошові засоби	3,3	3,9	4,4	4,5	4,4
6. Інші оборотні активи	2,0	2,0	1,8	1,8	2,0

Висновки. Таким чином, проведені дослідження свідчать про певні особливості формування розміру та складу оборотних активів у різних за розміром групах підприємств роздрібною торгівлі, які, безумовно, впливають на ефективність їх функціонування і які необхідно враховувати під час управління [8; 9].

Список джерел інформації / References

1. Бригхэм Ю. Финансовый менеджмент 10-е изд. / Ю. Бригхэм, М. Эрхардт ; пер. с англ. под ред. Е. А. Дорофеева. – СПб. : Питер, 2009. – 960 с.

Brighjem, Ju. and Jerhardt, M. (2009), *Financial Management*, 10th edition, [Finansovij menedzhment, 10-e izd. Piter, Saint Petersburg, 960 p.

2. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами : [пер. с англ.] / Дж. К. Ван Хорн ; – М. : Финансы и статистика, 2003. – 800 с.

Van Horn, Dzh.K. (2003), *Basis of Finance Management*, translation from English [Osnovy upravlenija finansami], Finance and Statistics, Moscow, 800 p.

3. Бланк И. А. Управление оборотным капиталом : учебный курс / И. А. Бланк. – М. : Перспектива, 2008. – 356 с.

Blank, I.A. (2008), *Circulating Assets Management*, [Upravlenie oborotnym kapitalom. uchebnyj kurs], Perspektiva, Moscow 356 p.

4. Дороніна М. С. Управління рухом оборотного капіталу підприємства : монографія / М. С. Дороніна, Л. С. Мартюшева, Д. А. Горовий. – Х. : ХНАДУ, 2009. – 197 с.

Doronina, M.S., Martjusheva, L.S. and Gorovuj, D.A. (2009), Management of the Enterprise's Circulating Assets Flow [Upravlinnja ruhom oborotnogo kapitalu pidpryemstva : monografija], HNADU, Kharkiv, 197 p.

5. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 768 с.

Kovalev, V.V. (2007), *Introduction into Financial Management* [Vvedenie v finansovij menedzhment], Finance and Statistics, Moscow, 768 p.

6. Ящук Д. Л. Дослідження методології управління оборотними активами машинобудівних підприємств в умовах кризи / Д. Л. Ящук // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 32. – С. 252–257.

Jashhuk, D.L. (2010), "Research of Methodology of the Engineering Enterprises' Circulating Assets Management during Crisis", *Visnyk of Economics of Transport and Industry* [Doslidzhennja metodologii upravlinnja oborotnymy aktyvamy mashynobudivnyh pidpryemstv v umovah kryzy, Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti], № 32, pp. 252–257.

7. Власова Н. О. Тенденції розвитку та особливості складу оборотних активів підприємств торгівлі / Н. О. Власова, О. В. Михайлова // Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. – Полтава, 2013. – № 1 – С. 193–201.

Vlasova, N.O. and Myhajlova, O.V. (2013), "Tendencies of Development and Peculiarities of the Trade Enterprises Circulating Assets", *Scientific Visnyk*

PUET: Collected papers ["Tendencii rozvytku ta osoblyvosti skladu oborotnykh aktyviv pidpryemstv torgivli : zb. nauk. pr.], № 1, pp. 193–201.

8. Власова Н. О. Стан оборотних активів у підприємствах роздрібної торгівлі в умовах фінансової кризи / Н. О. Власова, О. В. Михайлова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – Х. : ХДУХТ, 2010. – Вип. 1 (11). – С. 167–177.

Vlasova, N.O. and Myhajlova, O.V. (2010), "State of Circulating Assets of the Retail Trade Enterprises during Financial Crisis", *Economical Strategy and Prospects of Trade and Service Field: Collected papers* ["Stan oborotnykh aktyviv u pidpryemstvakh rozdribnoi' torgivli v umovah finansovoi' kryzy", *Ekonomichna strategija i perspektyvy rozvytku sfery torgivli ta poslug* : zb. nauk. pr.], Issue 1 (11), pp. 167–177.

9. Мелушова І. Ю. Динаміка та склад оборотних активів в підприємствах роздрібної торгівлі / І. Ю. Мелушова, О. Д. Тімченко, О. В. Михайлова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. – Х. : ХДУХТ, 2013. – Вип. 1 (17), ч. 1, – С. 172–179.

Melushova, I.Ju., Timchenko, O.D. and Myhajlova, O.V. (2013), "Dynamics and Composition of the Circulating Assets in the Retail Trade Enterprises", *Economical Strategy and Prospects of Trade and Service Field: Collected papers* ["Dynamika ta sklad oborotnykh aktyviv v pidpryemstvakh rozdribnoi' torgivli" *Ekonomichna strategija i perspektyvy rozvytku sfery torgivli ta poslug*: zb. nauk. pr.], Issue 1 (17), p. 1, pp. 172–179.

10. Уманець Т. В. Загальна теорія статистики : навч. посіб. / Т. В. Уманець. – К. : Знання, 2006. – 239 с.

Umanec, T.V. (2006), *Common Theory of Statistics* [Zagal'na teoriija statystyky : navch. posib.], Znannya, Kiev, 239 p.

11. Лугінін О. Е. Статистика : підручник / О. Е. Лугінін, С. В. Білоусова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 580 с.

Luginin, O.E and Bilousova, S.V. (2005), *Statistics* [Statystyka : pidruchnyk], Centre of Educational Literature, Kiev, 580 p.

Власова Наталія Олексіївна, канд. екон. наук, проф., кафедра економіки підприємств харчування та торгівлі, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (050)-633-65-78; e-mail: nvlasova.vlasova@yandex.ua;

Власова Наталья Алексеевна, канд. екон. наук, проф., кафедра економіки підприємств харчування та торгівлі, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочковская, 333, Харків, Україна, 61051. Тел.: (050)-633-65-78; e-mail: nvlasova.vlasova@yandex.ua;

Vlasova Natalia, candidate of economic sciences, professor, head of the department of economics of catering and trade enterprises of Kharkiv State University of Food Technology and Trade, vul. Klochkivska, 333, Kharkiv, 61051, Ukraine, (050)-633-65-78, nvlasova.vlasova@yandex.ua

Михайлова Олена Валентинівна, ст. викл., кафедра економіки підприємств харчування та торгівлі, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (050)-280-35-82, e-mail: emi65@mail.ru

Михайлова Елена Валентиновна, ст. преп., кафедра економіки підприємств харчування та торгівлі, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочковская, 333, Харків, Україна, 61051. Тел.: (050)-280-35-82, e-mail: emi65@mail.ru

Mikhailova Elena, senior instructor of of the department of economics of catering and trade enterprises of Kharkiv State University of Food Technology and Trade, vul. Klochkivska, 333, Kharkiv, 61051, Ukraine, (050)-280-35-82, emi65@mail.ru

*Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. М.В. Черною.
Отримано 15.03.2014. ХДУХТ, Харків.*